

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

ELIA MENACHEM CHALFAN ON JEWS TEACHING HEBREW TO NON-JEWS.

THE Renaissance brought about the revival of the language of Zion, along with that of the classical languages and literature. It is not one of the least remarkable traits of the Italian renaissance that dignitaries both of Church and State, that soldiers and scholars, threw themselves zealously into the study of Jewish literature, and eagerly engaged the services of some learned Jew to introduce them into the mysteries of the Rabbinical literature. Jochanan Allemanno and Elia del Medigo, the teachers of Pico de Mirandola¹, Abraham de Balmes and the Cardinal Grimani², Guido Rangoni and Jacob Mantino³, Elia Levita and Egidius of Viterbo, were some of the most prominent examples of a close intercourse between Jewish scholars and great Christian disciples⁴. Such intercourse had become an everyday occurrence; and the circumstance that the custom of Christians of the highest social positions going to school to Jews, or receiving Jews as teachers at their own houses, had become the order of the day, induced, about 1530, Israel, the friend and correspondent of Abraham of Perugia, to hesitate, whether he ought to send the vaticinations of the child Nachman to Italy, for fear lest they might fall into the hands of those Christians who were so thoroughly versed in Rabbinical literature⁵.

But such attachment of Christian scholars to the Rabbinical lore did not occasion unmixed rejoicings in Jewish circles. We know from Elia Levita, the typical representative of that new class of Jewish teachers to Christian scholars, that his activity in this direction caused much obloquy, and that many Rabbis of Italy resented it⁶ that he revealed the wisdom of the Rabbis to cardinals.

¹ I. Perles, *Beiträge zur Geschichte der hebräischen und aramäischen Studien*, 179, 191 sqq., 196 sqq.

² *Ibid.*, 193 sqq.

³ Kaufmann in *Revue des Études Juives*, XXVII, 39, n. 5.

⁴ Cf. Perles, l. c., 178 sqq., 200 sqq.

⁵ ולדעתי כי יש סכנה לשלחם אליהם יען כי חוגג לנו כי רבים מאדיו, IV, קנ"ז ע"ד. בני עשו לומדים לשון העברים והדברים שזיקים.

⁶ In the second preface to מסרת המסרת : ולא נחשב : מסרת המסרת : על משפטים בל לי לצדקה : וקצת הרבנים : אינם מסבירים לי פנים : משום הדרשה הבגיה : על משפטים בל ידעם הלליה.

The grounds for such disapproval can be easily understood. The tendency which was at the bottom of such hungry desire of acquiring a knowledge of Jewish lore was by no means a friendly one towards the Jews. A closer insight into the Rabbinical writings had become necessary, in consequence of an endeavour to find in the literature of the Jews themselves evidences for the truth of Christianity. It was particularly the mystical doctrines of the Cabbala in which it was expected to discover an affinity with the dogmas of the Christian religion. The most hidden passages in the literature of the Rabbis were dragged forth, misinterpreted, and distorted in favour of the arguments that were required. The spread of Hebrew knowledge among Christians began to present an apparently dangerous aspect; and Jews, who made a profit from teaching Rabbinical literature to Christians, came to be looked upon as traitors. The sentiment must be compared with that by which the government of a country is actuated when it is opposed to a study of the plans of its fortresses, and relentlessly imprisons those who disclose them. In this sense it was impossible for the Italian Rabbis to rejoice at the sudden favour shown by Christians for the Jewish literature, perceiving in it a tendency to controversy and proselytizing.

It appears, therefore, all the more valuable and characteristic that, at that very period, a man learned in Rabbinical lore, and participating in the scientific aspirations of the day, preserved his sobriety of judgment, and did not indiscriminately condemn all instruction in Hebrew by Jews to Christians. Elia Menachem Chalfan had been induced to issue in Venice, towards the end of 1544, a Rabbinical opinion on the question, which I herewith publish for the first time from a collection of Rabbinical responsa compiled by Abraham Joseph Graziano of Modena. Chalfan was the son of Abba Mari¹, and son-in-law to Kalonymos b. David, surnamed Maestro Calo², who had translated the works of Averroes into Latin. It is the same Elia Chalfan from whom Francesco Giorgio obtained a Rabbinical opinion for Richard Croke in the matter of the divorce of King Henry VIII³. His friendship with Salomo Molcho estranged Jacob Mantino from him⁴, with whom he probably never was reconciled, and with whom he remained on the same terms of antagonism, since Jacob Mantino returned from Rome to Venice at the same time when Chalfan wrote his opinion on Jews teaching Hebrew to non-Jews.

¹ A letter of Perez Foa to Abba Mari on the beginning of the Kabbalas in cod. Günzberg, 302²¹.

² M. Steinschneider, *Die hebräischen Übersetzungen des Mittelalters*, p. 984.

³ Kaufmann in *Revue*, l. c., 51, n. 2, 52, n. 6.

⁴ *Ibid.*, 57, n. 5.

Elia's opinion is written in a strictly matter-of-fact way, and he does not intersperse his argumentation with any anecdotes or personal details. It is, nevertheless, of great historical interest. On the ground of numerous passages drawn from both Talmuds, and elucidated with logical acumen, Chalfan shows that tradition unconditionally permitted the instruction of the elements of Hebrew to non-Jews, if it were only for the purpose of enabling the latter to comply scrupulously and consciously with the seven laws given to Noah, i. e. with the primitive religion binding on all men without distinction. There had, as a matter of fact, never been a time without some Jewish scholars having non-Jews for disciples and friends. Thus, at the time of the Mishna and the Talmud, such friendships as that of R. Jehuda and the Emperor Antoninus, of Abba Arekha and Artaban, of Samuel and Ablat, and of others, are honourably recorded. Other Jewish scholars had repeatedly carried on disputations with non-Jews on subjects connected with Holy Writ. Just as, at a later period, Isachar Bär Eulenburg, the Rabbi of Friaul, distinguishes, in a well-known responsum¹, between Tradition and Instruction, Chalfan also made a similar distinction; for although he declares the teaching of Hebrew to be unquestionably allowed, he condemns the teaching of the oral tradition and its profound doctrines, and certainly of Theosophy. One of his observations casts a clear light on the deplorable conditions which had called forth the condemnation of Jews teaching Hebrew to Christians. He is of opinion that a strong reason for allowing faithful Jews to impart the elements of Hebrew to Christians lay in this, that the latter would in this way become acquainted with the honest, true, and unadulterated interpretation of the text of the holy writings, and not be constantly deceived by converts who made a business of their deceptions, and tried to make themselves agreeable to their clients by their partial disfigurements of the text. It was the time when conversions of Italian Jews were frequent; when David Reubeni recorded that at Rome alone he himself had met with five-and-forty converts²; and when two grandsons of Elia Levita seriously compromised the intercourse between Jewish and Christian scholars.

D. KAUFMANN.

¹ רב ר שמואל sub ח. : באר מים חיים, No. 14. Cf. Samuel Aboab, רב, No. 75: עלאסור למור החורה לני: גי. Cf. also Lampronti, דער יצחק, II, s. v. גי, אסור למור תורה. On Salomon Lurga's strict prohibition of such instruction see Güdemann, *Quellenschriften zur Geschichte des Unterrichts*, pp. 50 seq. and 111.

² Berliner, *Geschichte der Juden in Rom*, II, 1, 107. On the origin of the

דמותר ללמוד תורה לגוי

ודווקא לשון הקדש ופשטי הכתובים אבל לא סודות התורה

על שאלתא דשאלנא קדמיכון מהאנשים האלה מבני עמינו אשר נתנו מחמדיהם באוכל וישיבו את נפשם¹ כי העניות והגלות לא הניחו לישראל מדה טובה וע"מ לקבל פרס מלמדים לנכרים לשון הקדש ודקדוק ומקרא אם יש להם עון אשר חט [א] שצריך המוחה למחות אם יש בידו פן יספה בעונם או נאמר מורי לא מורינן ומחויי לא מחינן כי לא גדלה חטאתם ע"ז אציע לפני מכ"ת דעתי החלושה והקלושה ע"ד ללמוד ולא ללמד כי תורה היא

גרסי' בסוטה פר' אלו הנאמרין² ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה ר' יהודה או' ע"ג אבנים כתבוה שנ' וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו' ואח"כ סדו אותם בסיד א"ל ר' שמעון לדברידך היאך למדו א"ה תורה א"ל בינה יתירה נתן בהם קב"ה ושיגרו נוטרין שלהם וקלפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבור שחת שהיה להם ללמוד ולא למדו וגו' ומפר"שי האיך למדו אומות העולם והלא לא נצטוו לכותבה בע"ל לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהיה פתחון פה לא"ה לומ' לא היה לנו מזהיכך ללומדה • נוטרין שלהם סופרים והם קורין אותם נוטרין עכ"ל • הנה כי מזה ראייה שרצונו ית' שאומות העולם ידעו את התורה כדי שיהיו מזידין ולא שוגגין ולא יוכלו להתנצל וגם כדי שישמרו הז"מ מצות שלהם כהלכתם כאשר נזכיר וכן ראינו מגדולי הדור שלמדות תורה בשלמות כדאית' בב"ק פ' שור שנגח ד' וה'³ ת"ר וכבר שלחה מלכות הרשעה שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלו בשעת פטירתן אמרו להן דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא חוץ מדבר זה שאתם אומ' שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור וכו' עד ודבר זה אין אנו מודעי' אותו למלכות ובירוש' אומ' בלשון אחר וז"ל מעשה ששלחה מלכות הרשעה שני איסטרוטות ללמוד תורה מר"ג ולמדו ממנו מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות ובסוף א"ל כל תורתכם נאה ומשובחת חוץ מדברים הללו שאתם אומרי' בת ישראל לא תיילד לנכרית אבל נכרית מיילדת לבת ישראל בת

fable of Elia Levita's conversion vide Kaufmann in *Berliner's Magazine*, 1890, pp. 166 seq.

¹ Comp. Threni, I, 11.

² Sota, 35 b.

³ מושלי הרשעה : Baba K., 38 a.

ישראל לא תניק בנה של נכרית אבל נכרית מניקה לבת ישראל ברשותה גזילו של ישראל אסור ושל נכרי מותר באותה שעה נזר ר"ג על גזילות של נכרי שיהיה אסור מפני חלול השם שזר ישראל שנזח וכו' כדלעיל בבבלי ומקשי' התוס' ¹ וא"ת והא אמרינן בחגיגה המלמד תורה לגוי עובר בעשה דמגיד דבריו ליעקב וי"ל דעל כרחם עשו על פי דברי המלכות ולא נתחייבו למסור עצמן א"נ נעשו עצמן גרים כדאית' בספרי עכ"ל ולע"ד כי לזה עשו התו' התרוץ האחרון מא"נ כי לפי התרוץ הראשון יש להקשות כי אם עשו בעל כרחם ע"פ דברי המלכות למה למדום תלמוד הלכות והגדות שהיו כלם על פה שעדיין לא נכתבו כי מי הכריחם לזה לא היה די להם ללמדם תורה שבכתב כפי שאלתם למדונם תורתכם כאשר עשו חזקנים לתלמי מלך מצרים אלא בודאי שלא היה להם אסור ללמדם וגם לפי' האחרון מא"נ שנתגיירו וכי בתחלה כשהתחילו ללמוד היה קים להם שיתגיירו ודאי דלא ואפי' הכי למדום הכל באר היטב כמו שאו' התו' לעיל בזאת ההלכה ² ח"ל אלא האדם לאו פירכא היא דהך ברייתא מתני כתב' וטובא איכא התם בכי האי גוונא דקתני התם וכן הוא או' פתחו שערים ראשיכם ויבא גוי צדיק וגו' ויבאו כהנים ליום וישראל' לא נאמ' אלא גוי צדיק וכן הוא אומ' הטיבה לטובים כהנים ליום וישראלים לא נאמ' אלא לטובים הא למדת שאפי' גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג וגו' עכ"ל ועוד אם תדקדק הלשון מר' אמי שאומ' בפ' אין דורשין ³ א"ר אמי אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש לו ה' דברים הללו שר חמישים ונשוא פנים יועץ חכם חרשים ונבון לחש וא"ר אמי אין מוסרין דברי תורה לגוי שנאמ' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הנה אם תדקדק הלשון תמצא הפרש בין למוד ועוסק ומסירה וזה כי מה שאו' ר' אמי אין מוסרין דברי תורה ר"ל דברי' הנמסרין מפה אל פה והם בכלל סתרי תורה שאמ' למעלה שסודות התורה ומצוותיה הוא חלול ה' למוסרם לגוים וכן נראה מהרמיה שהביא מהפסוק לא עשה כן לכל גוי כמו שראיתי דרש על זה קרוב לפשט מגיד דבריו ליעקב למי שהוא מהול כיעקב דבריו ולא עוד שהם פשטים אבל חקיו ומשפטיו שהם הסודות למי שהוא במעלה כישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים לא עשה כן לכל גוי כ"ן עולה בגי' סו"ד כי אם יש להם הפסוקי' אינם יודעים הסודות והיינו משפטים בל ידעום הנה כי כוונת ר' אמי הן מלשון מוסרין והן מראיית הכתוב שאין לתת וללמוד סודות התורה לא לגוים ולא לעמי הארצות כי לשון מסירה מוכיח כן * אמנם לשון עסוק ר"ל

¹ Baba K., 38 a, s. v. : קראו ושנו.

² Ibid., s. v. : אלא האדם.

³ Chagiga, 13 a.

שעוסק ומעיין בה בקביעות ובעיון גמור להיות בקי בהלכותיה ובמצוותיה כדאית' בסנהדר' פר' ד' מיתות¹ אר' יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמ' תורה צוה לנו משה מורשה לנו ולא להם וליחשבוה גבי ז' מצות מאן דאמ' מורשה מיגזל קאגזיל לה ומאן דאמ' מאורסה דינו כנערה המאורשה דבסקילה • מתיבי היה ר' מאיר או' מניין שאפי' גוי ועוסק בתורה הרי הוא כב"ג שנא' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהני' לוי' וישראל' לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפי' גוי ועוסק בתורה הרי הוא כב"ג התם בשבע מצות דדהו ומפרש' עוסקין בהלכות אותן ז' מצות להיות בקיין בהם הנה כי לשון עוסק כמו שאמרתי היא לעיין בהלכות כפר' שי והנה העולה מזה המאמר שבין לר' יוחנן שאו' שחייב מיתה משום גזל או משום גלוי עריות שהם מהו' מצות ודאי שר' מתיר להם לעיין בז' מצות שלהם ובהלכותיהם שאם לא ידעו אותם איך יקיימום ולזה נוטה דעת ר' מאיר ואם יש להם היתר לעיין בהלכות אלו השבע מצות הלא הן הן גופי הלכות מתורה שבכתב ושבע'פ' כדאית' בפר הנז' ² תנא דבי מנשה ז' מצות נצטוו בני נח ע"ז ג"ע וש"ד גזל אבר מן החי סרוס כלאים פוק חזי כמה ענפים מסתרגים מאלו השבעה שרשים שאם יצטרך שגוי ובן נח ידע אותם כהלכותיהם ובדרקוקיה' שיוכל ויצטרך לו ללמוד ספרי וספרא וכולי תלמודא בהיתר כאשר אמרנו וכמצווה ועושה ואם לא ידעו לקרות הלשון הקדש היאך יביגו וכן ראינו גדולי ישראל שהיה להם חברה ואהבה עם שרי האומות שהיו לומדין עמהם כמו שמצינו בע"ז פ"ק ³ אנטונינום שמשיה דר' אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינום א"ר נתפרדה החבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה החבילה ומפרש' אדרכן שר של אומות היה והכי איתא בזבחים פ"ב ⁴ אמ' רב אשי אמ' לי הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמי' דאיגור מלכא והוה מדלי לי המיינאי ותותייה נהליה ואמ' לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו כי אתאי קמיה דאמימר אמ' לי אקיים בכ והוי מלכים אומניך ומפרש' אבנטיה היה נבזה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידיו והשפילו ⁵ למטה כדי לנאותו ואמ' ממלכת כהנים כתיב בכו וצריכים אתם להגות כלכם בתפארת של כהנים דכתי' בהו ולא יחגרו ביזע הנה שכל הגדולים שהיה להם חברה עם גדולי ישראל היו בקיין בחדרי תורה ובלשונינו כמו ג"כ שמואל ואבלט ⁶ ודומיהן וכן היו חולכים להוכח עמהם מגדולי ישראל להתווכח עם חכמי האומות כדאית'

¹ Sanhedrin, 59 a.² Ibid., 56 b.³ Abodazara, 10 b.⁴ Sebachim, 19 a.⁵ Instead of our text: דחפשינו.⁶ Comp. Rapoport, s. v. אבליש; Abodazara, 30 a.

בשבת פ' כל כתבי¹ בעי מיניה יוסף בר חנין מר' אבהו הני ספרי דבי אבירן מצילין אותן טפני הדליקה או אין מצילין אין ולאן רפיא בידיה רב לא אזיל לבי אבירן וב' ש' לבי נצרפי שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבירן אזיל אמרו ליה לרבא וכו' עד מר בר יוסף אמ' אנא מינייהו אנא ולא מיסתפינא מינייהו זימנא חדא אזיל בעו לסכוניה וגו' ומפרש² ספרים כתבו להם הגלחים להתוכח עם ישראל ומקום שמתוכחי שם קרי ליה בי אבירן אמנם בעל הערוך³ מפרש חצר ידועה למלכים ויש בה ספרי חכמות מכל אומה ויש בה ספרי תורה נביאים וכתובים כתובים בלשון הקדש ומפני שאין ידוע מי כתבם אי ישראל או זולתן ע"כ רפיא בזה ר' אבהו להורות עליהן להצילן ובבי אבירן נקבצין מכל אומה ולשון חכמים ונושאי' ונותני' בדברי חכמות ובדיני כל אומה ולשון עכ"ל והגה שמואל ומר בר' יוסף היו הולכין להתוכח עמהם מתוך ספרי הקודש ולא היו יראים מפני מעלתם ואותם שלא היו רוצים ללכת כמו רב בזה הפרק ור' אליעזר בן פרטא בפ"ק דע"ז⁴ היה מפני יראתם פן יהרגום מתוך הויכוח אבל לא מפני חשש אסור ללמוד ולהתוכח עמהם מתוך ספרי הקודש הנה מה שעלה בדינו ההפרש יש בין עסוק ומסירה כאשר אמרנו אמנם לשון למידה הוא שייך למי שהוא משולל מאותה הידיעה ואין לו אפי' התחלה בעלמא וההתחלה נקר' למידה כדכתי' ולמדתם אותם למען תלמדו⁵ וכדאית' בשבת פ' ב"מ⁶ ת"ר מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם א"ל שתיים תורה שבכתב ותורה שבע"פ א"ל גייריני על מנת שתלמדיני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנויפה בא לפני הלל וגייריה. יומא קמא א"ל אב"גד למחר אפיך ליה וגו' שלשה מעשים כך הנה כי לשון למידה הוא ההתחלה הראשונה ואל יקשה המקשה לומר' שהלל בתחלה גייריה ואח"כ למדהו כי לא עשה זה בהיות אצלו אסור ללמדו קודם שיתגייר אלא שבתחלה הגוי היה או' גייריני על תנאי וגו' וע"כ גיירי קודם ולולי זה אולי לא היה מגיירו עד אחר הלמוד לראות איך היה עומד בדעתו בשומעו הקלות והחמורות מתורתינו הקדושה כאשר עשה נעמי לרות וכמאמרם ז"ל בההוא עובדא⁷ הנה הכלל בזה העולה בידי שמותר ללמוד להם פשטי הפסוקים כאשר אמרתי ובלבד שלא ימסרו להם סודות ורמזות הקבלה האמיתית שעליה נאמ' לא עשה כן לכל גוי וכדאית' בכתובו פ' (פ"ק) [י"ג]⁸ השבעתי אתכם בנות ירושלם וגו' עד ור' זירא מיבעי ליה לכדר' לוי דאמ' שש שבועו' למה תלתא הני דאמרן

¹ Sabbath, 116 a.² See השלם, ed. Kohut, II, 46 n.³ Abodazara, 17 b.⁴ 5 Mos. 5, 1 and 14, 23.⁵ Sabbath, 31 a.⁶ Tebamoth, 476.⁷ Kethuboth, 111 a.

אינך שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו את הסוד לא"ה ונו' ומפר' רש"י ושלא יגלו את הסוד אמרי לה סוד העבור ואמרי לה סוד טעמי תורה הנה כי כל האסור הוא בלמוד הסודות האמנם ללמדם הלשון והקדוק והכתב אין בדעתי שום אסור כי מה ללשון עם החכמה כאשר מצינו בב"ק פ' מרובה¹ ובמנחות פ' ישמעאל² ובסוטה פ' בתרא בהלכה³ ת"ר כשצרו בית חשמונאי זה על זה ונו' עד וחכמת יונית מי אסירא והתנייא א"ר בארץ ישראל לשון סורסי למה או לשון הקדש או לשון יוונית ואר' יוסי כל לשון ארמי למה או לשון הקדש או לשון פרסי אמרי לשון יוני לחוד וחכמת יוונית לחוד וכו' כדאית' התם ומי שיש לו הלשון יוונית בודאי יותר בקלות יוכל ללמוד חכמת יוונית מזולתו ואפי' הכי התירו למוד הלשון ואסרו למוד החכמה כך נקיש ונאמר בלשוננו הקודש שלע"ד יש היתר גמור ללמוד לכל מי שירצה ועוד רצוני לומר כי אחרי שבעה"ז רבו הפריצי' מבני עמינו שהם כנהמא דדהבא מאותם אשר אחז"ל בחגיגה פ' אין דורשין⁴ גבי אשר קומטו בלא עת ומסיק שעמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן עזי פנים שבדור היוצאים מכלל ישראל ותורתנו הקדושה ומשתמדין ומהפכין ד"ת למינות ולגנות כדי שהאומות יכבדם ויקלסם באושרם שכבר נואש מאומתו ותורת ומגלים פנים לתורה שלא כהלכה להיות סמך לעלוי יראתם ומרביצים להם תורה מזוייפת הלא יותר טוב להיות בוחר הרע במע(י)[ו]טו שיהיה אותו המלמד להם יהודי וילמדם דרך ישרה בלי זיוף ועוות הפסוקים כאשר עושים אלו הנבלים שכפרו בעיקר ואין להם דת וכל זה רצוני לומר הלשון ופשט הפסוקי' לבד כאשר אמרתי וכאשר מצינו בר"ה פ' אם אינן מכירין⁵ כיוצא בזה פעם אחת בקשו בייתוסי' להטעות חכמי' וכו' עד אמרו לו מי הזקיקך לכך אמ' להם שמעתי שבקשו בייתוסי' להטעות את חכמים אמרתי אלך אני ואודיע להם שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנים ויטעו את חכמי' כך אני או' בעובדא דידן הגם כי בחגיגה פ' אין דורשין נר' שהתו' מנגדין לדעתי בזה וז"ל קשה להר"ר אלחנן תיפוק ליה דגוי העוסק בתורה חייב מיתה כדאמ' פ"ד מיתות והמלמדו עובר מלפני עור לא תתן מכשול וכי תימ' בו' מצות ידיהו דאינו חייב מיתה כדאמ' תלמודא התם וכו' עד וי"ל דהכא מיירי אפי' היכא דאיכא גוי אחר שרוצה ללמדו דליכא מלפני עור כדאמרי' בע"ז המושיט כוס יין לנזיר עובר מלפני עור וה"מ דקאי אתרי עברא דנהרא שבאלו נתינתו

¹ Baba Kama, 82 b.² Menachoth, 64 b.³ Sota, 49 b.⁴ Chagiga, 13 b.⁵ Roschhaschana, 22 b.⁶ Chagiga, 13 a, s. v. : אין מוסרין.

אי אפשר להביאו אליו אבל אי לאו הכי אינו עובר מלפני עור ה"נ אפי' במקום שגוי א' רוצה ללמדו דליכא מלפני עור וגו' מ"מ אסור משום מגיד דבריו ליעקב וגו' הנה כל זה הוא כמו שאמרתי בהוכחת זה הכתוב שאינו אלא בסודות וסתרי התורה אבל בלשון ופשטי התורה ליכא מלפני עור כי כבר יש גוים ומומרים הלומדים אותם לשם סטן וע"ז וליכא נמי משום מגיד דבריו ליעקב. הנה הצעתי לפניך אדונירם מעט קט שבדקתי עד מקום שיד השגתי מנעת גם כי צעירה היא להעדר ידיעתי ואפס הפנאי אשר לפני ואתה אדו' בשכלך המהור והזך תבחר ולא אני האוכל מתוך הפסולת כי לא (ריבא) [רופא] אנא רק אסיא דמנן שוה¹ ועלי נאמ' תנא ופירש קשה מכלם אמנם האהבה קלקל[ו] את השורה להכניסני לפנים ממחיצתי והיה אך שלום אשו"ר² עד כי יערה עלינו רוח ממרום³ ויהיה כל הארץ שפה אחת⁴ (בני) (l. וגו') לעובדו שכם אחד⁵

ויהיה הוא ושמו אחד⁶ וכן י"ר אכ"ר

נאם השפל והנבזה הצעיר שבתלמידים אהו' נצח אליה מנחם חלפן בכמוהרר אבא מרי חלפן זלה"ה כותב על הלחץ פה ויניציאה שנת ש"ה כ"ב חשון⁷

¹ Baba K., 85 a.

² see Kethuboth, 10 b. אשור = סליק

³ Jes. xxxii. 15.

⁴ Gen. xl. 1.

⁵ Zeph. iii. 9.

⁶ Zech. xiv. 9.

⁷ An unknown Talmudical responsum of our author, בחול, לציץ הנחת תשליך בחול, there is to be found in Cod. Günzberg, 333¹⁰.